

S Z E M L E

K O R P A R A N C S

Írta: FABRY ZOLTÁN (Stósz)

(A napokban megjelenő hasonló című könyv bevezető fejezete.)

Az író négy fal között ül íróasztala vagy írógépe előtt, rájga a tollát, vagy bámulja a billentyűket. Irhat tavaszról, holdfényről hazug romantikát, a hálókocsik angyaláról pénzes regényt, csodabogarat az okság elvéről, halandzsát a kubizmusról, frázist a kulturközeledésről, kutat áshat az orosz lélekbe, a magyar operett pszichológiai rejtélyét is megfejtheti, az ötórás tea és az Ödipusz-komplex viszonyát is fejtegetheti: irás-, szólás- és gondolatszabadság van, szabad akarat és szabad témaválasztás.

E sorok írója a lövészárkok hulláiról és tetveiről ír, négerekről és proletárokról, békefarizeusokról és munkásámitókról, magyar középkorról, orosz munkadürről és német gyilkosokról. A könyv — melynek szerénytelenül nagyigényű címe: *K o r p a r a n c s* — az ezerkilencszáz-tizenégyes tömegsírral kezdődik és az ossegi bányászok idei tömeghalálával végződik. A *Korparancs*: vádló hang, mely e két tömegsír közt bukdácsol, sikít, figyelmeztet, ágál, ordít és parancsol.

Szabad akarat szabad témaválasztása?

Én nem ezt akartam.

Hogy is merhettem, hogy is akarhattam volna ilyet? „Falusi magányában tilinkózó spirituális tehenesgazda”: egy ember kényszerhelyzetén Kassák még 1931-ben is csak röhögni tud. *Korparancs*? Olvassátok el az újságok tíz év előtti színes riportjait a „stósi remetéről”, aki „omladozó vörösfalú kuriájában” nem bánja a rothadó zsindeleyeket, ha keze végigsimíthat az új Gundolf-on, vagy Werfel-en. Lapozzátok fel a szlovenszkói újságok régi kezdő évfolyamait: Beóthy Zsolt halálakor a tanítvány a volgamenti magyar lovasát köszönti és husvétkor Albert Servaes megátkozott Krisztusképét krédozza.

Korparancs? A lövészárkok piszkában hullák és patkányok szomszédságában Dorian Gray problémája izgatott. A béke első éveiben nem a gránátéletem és difuszzabálta élet véres és üszkös halálperceit idézem, de a haláltáncénekekről és haláltáncépekről írtam tanulmányt. Holbein volt a fontos, Hodler Eurythmiéje és Strindberg meg Babits haláliszavai. A tizmillió hullát elfelejtettem.

Korparancs? Én pihenni akartam, piszok és vér után hazatalálni az intellektuálgönyörhöz: élvezni, kultúrát, irodalmat, művészetet szűresőlni, zenét, mítoszt csíholni, titkot fejteni... Ady kellett és Däubler, Pégyú és Trakl, Buber és Claudel, Pannwitz és Füst Milán. Szomorú Dezső az intuició Freudját, Franz Kafka, az írás csodáját jelentette. Ezt akartam, ezt élveztem, ez volt a világom, az otthonom. Ennyi volt, amihez közöm volt, ami rokon volt, ami az enyém volt. És ennek az akaratnak, ennek az intellektuálgönyörnek könyvemben nem lelitek fel a nyomát. Aki tizegynéhány éve nem olvasott tőlem semmit és most a kezébe veszi ezt a könyvet, az meg fog döbbsenni: idegen lettem, más.

Igen? Idegen volt a tetű, az éhség, a hó és a sár, a pergőtűz és a föld-odú, amiben élni, aludni, félni és ölni kellett. Idegen, de én szenvedtem, én éreztem: az élmény a szenvedés az enyém volt letagadhatatlanul. És elfelejtettem. Idegen volt a vörösszakálás orosz, akinek a hasába golyót eresztettem. Idegen, a nevét sem tudom: de én gyilkoltam le. Idegen volt a néger levélhordó, aki imperializmusról és civilizációról beszélt messze Brüsszelben. Idegen, fekete, de ember-állatsorsa, lázadása az enyém lett maradéktalanul. Idegen volt a Scheidemannok hangja, akik békét és forradalmat egyszerre öleltek magukhoz. Idegen politika és a hazugságot mégis megéreztem benne. Idegen volt a munkás kapcsorsora, éhsége, munkátlansága, idegen a tömegek hangja és marsritmusa. Idegen és egyszer csak ott álltam közöttük és előttük és belőlük én szóltam hozzájuk. Idegen volt a szenvedésük, jogtalanságuk és harcuk, idegenek börtönéveik és éhségstrájkjaik. Idegen, de a börtöncellát és az udvari séták körbenkörjét mégis ismerősre tapostam. Az első fájás után idegen lett Magyarország, idegen közömbös a magunk portája: a kisebbségi sors. Idegen, miközöm hozzá, de akasztófák és sortűzek mementójára ez az idegenség felszakadt és magyar fájdalom lett belőle. Idegen volt az orosz munkadűh: a szén, víz és villany szürke mindennapja és a szén, a víz, a villany mégis mintha csak most kezdene el élni. Falusi magányban tiltakozhatnék, de idegen messzi német dolgok lázitanak, büntetnek és fájnak...

Idegen lettem, más? Miért? Mert azelőtt régen csak a magamé voltam: Én voltam. Ahogy a hajlamom, a hangulatom, ahogy a játék kedvem diktálta: szabad akarat szabad témaválasztása. Voltam egy kis kör szépségszerelmese, tényleg az, amivé egy süket kritikus próbál bélyegezni 1933-ban, amikor „csak szűk ateliéközönseget“ enged körém. Kellott, hogy idegen legyek, más legyek, ateliéközönsegtől meg nem értett és elparentált, amikor a változás lényege egy másik kritikus mondatában így beszél: „F. Z. dokumentumirodalma a proletariátus önkifejezésévé válik.“ (Balogh Edgár az UJ SZÓ-ban.)

Furcsa egy világ: mert nemesak a magam kedvtelésére, de hangosan és küzködve úgy szóltam, hogy mások is megértsék és életre, kenyérszelő erőre, segítségre felhasználhassák korral, magammal, intézményekkel küzködő és perlekedő hangomat: rám fogják és belémszuggeralják, hogy idegen lettem, más. Furcsa egy világ: az ember idegen lesz abban a pillanatban, amikor külső, szem- és szájtépő erők épí az ember önző én-idegeségét, önmagáért való életét olvasztják le róla, hogy közelebb kerüljön ahhoz, ami egy lépéssel odébb kezdődik, hogy lássa, érezze, élje azt is. Az ember idegen lesz abban a pillanatban, amikor megtalálja emberi életének célját és értelmét: a cselekvés a tett erkölcsi parancsát, emberközösségért való szociális munkáját. Idegen lettem abban a pillanatban, amikor megláttam, megéreztem és közvetíteni tudtam a hozzánk legközelebb fekvő dolgokat, órákat és embereket: közösen élt mai életünk valóságát, lehetetlenségét, a változtatnimuszáj korparancsát.

Korparancs: ennek a könyvnek egyetlen egy sora sem jöhetett volna létre az 1914-es és 1934-es évszámok nélkül. A kor írta a kornak. Kortárs a kortársnak. A Korparancs — kordokumentum, ahogy kordokumentum maga az írója is.

A Korparancs: változás és változtatás. Mindenneml sebb és jobb dolog volt egy Mechtilde Lichnowsky agymuzsikáját szüresölni, szavait, gondolatait izlelni, a nyelvet hozzáidomitani, de a valóság, mely helyhez és időhöz van kötve, a valóság, mely tőlem egy lépésre kezdődik, melyet, ha a szemem, szám, orrom szabályosan funkcionál, észre

kell venni... ez a valóság a nyelvembe szűrte, a szemembe tépett, az orromba rontott, megátkozta és máshangra, máslátásra kényszerítette. Valóságot néztem és valóságot láttam: kapitalizmust és imperializmust, munkátlanságot és részvénykonferenciát, éhséget és pólóklubot, okokat és összefüggéseket, mikről azelőtt fogalmam sem volt. És jöttek — és most először teljes élességben — elfelejtett hullacimboráim, nem egy, nem kettő, de tízmillió, jöttek a munkanélküliek, nem százan, nem ezren, de millió és millió ismétlődésben és láttam a Verchovinat, az éhséget. És a hullaszag, a munkátlanság és az éhség némasága lassan kilopták a számból, a nyelvem alól a finomzamatú, szépzengésű szavakat, kitépték emléküket, zenéjüket, izüket, időtlenségüket és be-lopták proletár-szegénységüket, kiszolgáltatottságukat, nyers feloldozásra, megváltásra váró tömegerejüket. Ők: az ő szegénységük, kiszolgáltatottságuk, megsejtett szunnyadó erejük kalapálgják, formálják bennem a korparancsot: szavakat, amikkel vágni lehet, ébreszteni és toborozni, szavakat, amikkel harcolni lehet, dacolni és változtatni! A „másképp nem tehetek“ végzetszerűségével lettek ezek a szavak az én beszédem, az én küldetésem és így lettem a Korparancs dokumentálója magam is, mint a változás a korvállalás, a szociális állásfoglalás egyik példája és igazolása.

A Korparancs — mely tíz év szétszórtan megjelent cikktömkelegéből huszat gyűjt egybe — a kor-síkon példázza egy ember fejlődését, változását az emberféltvérség dadogó felgyult pátoszszólamaiból a valóságvállalás, a valóságváltoztatás pozitívumáig: az osztályhareig. A kortárs útját az emberirodalom suta zavaros manifesztációjától (mely ép' azért ma már nehéz olvasmány és aki nem birja lapozzon tovább) a humanizmus korszerű summájáig. A Korparancsból a kor aktív humanizmusa, az embererköles mai parancsa: a szociális felelőség és állásfoglalás beszél egyre józanabb, egyre érthetőbb hangon. Nem Jézus beszél és nem Marx, a Korparancs nem evangélium és nem téziskatekizmus. Írója csak példákról, adottságokból, apropókból és az irodalom dolgaiból hámozhatta ki ennek a kornak a lényegét, ennek a mi mostani életünknek vádoló, védekező és támadó hangját, hogy megtalálja és közvetítse a jövő előtt megálló, korszerű igazságot a változni és változtatni muszáj korparancsát, melynek alfája és omegája: harc az emberiség emberi életéért, jobb jövőjéért.

A Korparancs: a szlovenszki magyar író műhelyéből indul utnak. És ez nem véletlen. A Korparancs itt is dokumentál: a szlovenszki magyar író küldetését példázza, aki csak itt, ezen a periférián — népe és földje mindennapjából ki nem szakadva és mégis a koráramlatok, változások nagyobb léghuzatába állítva — végezheti el korszerű feladatát: egy szabadabb, szociálisabb magyar mentálitás kialakítását, azt a tudatosító munkát, melynek más magyar nyelvterületeken fojtogató nehézségek gátlásai vannak. A korfelelős szlovenszki magyar író, mint az aktív humanizmus magyar szószólója a mai magyar szellemiség egyre jobban gyengülő vox humanáját erősíti, az elkótyavetelt, elgyávult szociális krédót igenli, közvetít Keletről és Nyugatról és mindenben és mindenkor a szociális felelőség korparancsát szuggerálja. Aki nem így és nem ezért veszi itt a kezébe a tollat, az felesleges munkát végzett: játszott, nagyzott, másolt, ismételt. Nem változott és így nem változtathatótt. Az utolsó órában, amikor a fasizmus csizmaléptej mindenfelől szociális igénylésünk elfojtására indulnak, nem lehet igazabb feladatunk, mint a változtatnimuszáj korparancsát a magyar szellemiség elfásult, antiszociális síkján is elvégezni.

A Korparancs: az utolsó óra mondanivalója. Ha a humanizmus:

változtatást szuggeráló mai summája, ha a szociális felelősség hangjai és parancsai nem találhatnak meghallgatásra holnap más kommandókra és napiparancsokra gyilkos fegyverekkel újra egymásnak lódul az emberiség és 1934 visszakanyarodik 1914-hez. Mintha semmi se történt volna: az emberiség husz legilekeesebb évének a terhével a vállán a kapitalista imperializmus parancsára bódultan belétántorog egy új háborúba. Háborúból jöttünk, háborúba megyünk! Ha semmi sem változik, ha semmi sem történik: holnap új barbárság kezdődik.

Nekem nincs részem benne. Én nem ezt akartam.

És milliók vannak, százmilliók, akiknek nincs részük benne és milliók, akik szintén nem akarják. Hol a hangjuk, a tiltakozásuk, a védekezésük, a támadásuk? Tízmillió hulla volt tegnap. Nem volt elég? Ötvenmillió munkanélküli van: nem beszél eléggé érthetően ez a szám? A hullákban ott a szentpő erő, a tehetetlen élő milliókban a robbantó változtató erő. Ott: bennük, náluk, értük a korparancs: változtatni. Én csak jobbanlátó szememet, jobbanhangzó szavamat adom, hogy ők láthassanak, beszélhesenek, ébredjenek, hogy összeálljanak és elinduljanak. A korparancs valóságát, próbáját, erejét, győzelmét, vagy vereségét ők jelentik. A könyv az utolsó óra mondanivalóját: husz év tanulságát gyűjti egybe, de az utolsó szó joga őket illeti.

Holnap új barbárság kezdődik. Nekik — akiknek a bőrére megy a fasizmus beste játéka — nem lehet részük benne. És nem lehet része benne senkinek, aki felelősségnek, erkölcsnek, embernek tudja magát. Ezek hangját tettét hívja, várja a Korparancs, mert csak bennük, csak általuk lesz élő valóság: sorsfordító, valóságváltoztató erő, állásfoglalás és ítélet!

A MAI KINA REGÉNYE.¹ A mai francia irodalomból szinte teljesen hiányzik a korszerű szociális regénynek az a típusa, amely napjaink nagyvonalú társadalmi és politikai történéseit méltó epikus szélességben dolgozza fel. Nyilván a háború utáni francia élet látszólagos nyugalma volt az, ami a (polgári szárnyon olyannyira felkarolt családi monográfiákon túlmenő) szociális regény kialakulásának nem kedvezett. André Malraux már első nagyobb szabású munkájában (*Les Conquérants*) szakított ezzel az áldatlan tespedéssel s az 1925-ös kínai forradalom drámai szakaszát dolgozza fel kiváló szociális megértéssel, és művészi erővel. Regénye nem valami exotikus kaland vagy riport, hanem az író (indokínai francia nagypolgár-család „eretneke”) legbensőbb, emberileg és művészileg döntő szociális élményét jelenti. Új (*Goncourt*-díjas) könyve az 1927-es sanghaji felkelés és összeomlás napjairól ad jelentést és előző könyvének minden kivételes kvalitását elmélyíti. M. politikai iskolázottsága rendkívüli. Kína: az imperialista vetekedések hatalmas színpada, a szociális forrongások, az egymást érő polgárháborúk, felkelések és uccai harcok atmoszférája elevenedik meg regényében az elmélyülő realizmus olyan erejével, amelyet csak az új orosz íróknál tapasztalhatunk. M. elfogulatlan intelligenciája lehetővé teszi az események helyes megértését, embersége pedig a szociális beállítódásnak azt a nyíltságát, amellyel hevét és meggyőződését a kínai tömegek s az azokért küzdő élesapat mellé állítja. . .

1927 március 21-én kezdődik a regény, amikor egész Sanghaj a kikerülhetetlen események izalmában él. A felkelők élesapata: Tschén, az egykori egyetemi hallgató, a félvér Kyoshi Gisors, az orosz Katov, Hemmelrich, a belga villanyszerelő, — az a n. tcsen-ok: felkelő-osztagok megszervezésén dolgozik. A munkásnegyedek: Csapej és Pootung

¹ André Malraux: *La Condition Humaine*. Ed. NRF, Paris, 1933.